

ULLRICH JUNKER

**Bluttat vor 400 Jahren
im Riesengebirge**

**Morderstwo
w Karkonoszach
400 lat temu**

im Dez. 2016

Ullrich Junker
Mörikestr.16
D 88285 Bodnegg

Bluttat vor 400 Jahren im Riesengebirge

Ullrich Junker

Bernhard Schaffgotsch von Rohrlach und Seiffersdorf wurde am 17.12.1615 auf Schloß Alt Kemnitz ermordet

Im 16. und 17. Jahrhundert war es üblich, die heranwachsenden Edelmänner auf eine mehrjährige Bildungsreise, die sogenannte Kavaliertour, in fremde Länder zu schicken. So brach am 28.03.1609 auch Hans Ullrich von Schaffgotsch (* 5.09.1595), der später sein fatales Ende auf dem Schafott in Regensburg erfahren sollte, mit seinem etwa gleichaltrigen Verwandten Bernhard Schaffgotsch von Rohrlach und Seiffersdorf zu ihrer Kavaliertour quer durch Europa auf. Man verweilte zunächst längere Zeit an den Universitäten von Leipzig, Tübingen und Altdorf bei Nürnberg und zog nach dem Abschluss der Universitätsstudien weiter quer durch Europa. So führte die Reise durch Italien, Sizilien, Malta, Spanien, Frankreich, England und die Niederlande. Nach den Besuchen deutscher Hansestädte kehrten die Kavaliere im Januar 1614 wieder in ihre schlesische Heimat zurück¹⁾. Nach Beendigung seiner bisherigen Vormundschaft nahm er dann im Alter von 19 Jahren am 23.05.1614 die offizielle Huldigung seiner Erbuntertanen aus Städten und Dörfern auf seinem burgartigen Schloss in Kemnitz entgegen und wurde so deren vollverantwortlicher Lehnherr; die Herrschaft Kemnitz hatte er bereits 1601 nach dem frühen Tod seines Vaters geerbt.

Zur Geschichte dieser Anlage zum o.g. Zeitpunkt schreibt Arne Franke (Görlitz)²⁾: „Zur Gründung der Burg Alt Kemnitz/Stara Kamienica und seiner frühesten Geschichte gibt es keine eindeutigen Quellen. Einer offenbar gefälschten Urkunde von 1242 zufolge wurde Sibotho Schoff vom piastischen Herzog Boleslaw II. mit der Kastellanei – da jedoch Alt-Kemnitz in anderen Urkunden niemals als Kastellanei verzeichnet worden war, ist diese Annahme eher unwahrscheinlich – und der Burg belehnt. Es kann dennoch vermutet werden, dass die Burg bis dahin kein Herrnsitz war und zu dieser Zeit bereits sehr reparaturbedürftig gewesen sein muss. Möglicherweise bestand der Bau aus einer großen einfachen Befestigung mit einem Innenhof und war von einem tiefen Wallgraben umgeben. Sicher ist zumindest, dass die Burg Alt-Kemnitz als „Festes Haus“ ab dem 14. Jahrhundert mit dem Erwerb durch Gotsche Schoff (II.) 1371 Stammsitz der Familie Schaffgotsch wurde. 1562 wurde durch Hans Ullrich von Schaffgotsch auf Kemnitz und Trachenberg – dem Vater des o.g. Hans Ullrich von Schaffgotsch – die alte Anlage durch ein befestigtes Schloss im Stil der Renaissance ersetzt; so wird noch über ein Burgtor berichtet, das die Jahreszahl 1562 trägt; diese wurde durch zwei Porträtreliefs flankiert. Zu dieser Zeit entstanden auch möglicherweise die renais-

Morderstwo w Karkonoszach 400 lat temu

Ullrich Junker

Bernhard Schaffgotsch z trzcіńsko-radomierskiej linii rodu został zamordowany dnia 17.12.1615 r. w Pałacu Stara Kamienica

W XVI i XVII wieku w zwyczajny był wysyłanie dorastających szlachciców za granicę w wieloletnią podróż edukacyjną, tzw. turę kawalerską. Tak oto 28.03.1609 r. również Hans Ullrich von Schaffgotsch (ur. 5.09.1595), którego śmierć dosięgła później na szafocie w Ratyżbonie, wybrał się wraz ze swoim niemal równolatkiem, krewnym Bernhardem Schaffgotschem z trzcіńsko-radomierskiej linii rodu w turę kawalerską po Europie. Najpierw dłuży czas przebywali na uniwersytetach w Lipsku, Tybindzie i Altdorfie koło Norymbergii, a po zakończeniu studiów uniwersyteckich kontynuowali podróż po Włoszech, Sycylii, Malcie, Hiszpanii, Francji, Anglii i Holandii. Po wizytach w niemieckich miastach hanzeatyckich kawalerowie powrócili w styczniu 1614 r. w swoje rodzinne śląskie strony¹⁾. Gdy zakończył się okres przebywania pod opieką, Hans Ullrich przyjął w swoim pałacu, o charakterze średniowiecznego grodu, w Starej Kamienicy oficjalny hołd swoich poddanych z miast i wsi i tak stał się pełnoprawnym panem feudalnym; już w roku 1601 po przedwczesnej śmierci swojego ojca odziedziczył dobra Kemnitz (dawna nazwa Starej Kamienicy).

Na temat historii obiektu w wymienionym wyżej okresie pisze Arne Franke (Görlitz)²⁾.

„Nie ma jednoznacznych informacji źródłowych na temat założenia grodu w Starej Kamienicy oraz jego dawnych dziejów. Powołując się na, zapewne sfałszowany, dokument z roku 1242, piastowski książę Bolesław Rogatka przekazał Sibotho Schoffowi kasztelanię – ponieważ jed-

Johann Martin Bernigeroth, Stich von Georg Friedrich Smith
– Auszug zeigt Alt Kemnitz, 1758, Kupferstich, Museum Hirschberg
Johann Martin Bernigeroth, Portret Georga Friedricha Smitha
– fragment ukazujący Starą Kamienicę, 1758, miedzioryt,
Muzeum Karkonoskie w Jeleniej Górze

sancezeitlichen Nebengebäude, die stiltypische Charakteristika aufwiesen³⁾.

Im Dezember 1615 weilte Bernhard bei seinem Vetter und Hans Ulrich zu Besuch auf Schloss Alt Kemnitz. In der Folge seines Aufenthalts kam es am 16. oder 17.12. zwischen Bernhard Schaffgotsch und seinem Leibdiener Wolf Friedrich Röttig wegen einer Ohrfeige im Keller zu einer heftigen Auseinandersetzung, in dessen Folge dieser seinen Herrn in einem dunklen Gang mit einem Rapier, d. h. mit einer stumpfen Fechtwaffe, erstach⁴⁾. Mit ihm verlor Hans Ullrich seinen seinerzeitigen vertrauten Reisegefährten, der ihm als Mensch sehr nahe stand.

Der Mörder wurde nach dem damaligen Rechtsverständnis und den juristischen Vorgaben der Halsgerichtsordnung von Kaiser Karl V. (1532) nach unseren Vorstellungen grausam bestraft: Nach einem kurzen Prozess verurteilte ihn ein Gericht des Grundherrn zum Tode⁵⁾. Unter dem Galgen hieb man ihm zunächst die rechte Hand ab, dann schnitt man dem noch Lebenden das Herz aus dem Leib und „ums Maul geschlagen“; zuletzt wurde er gevierteilt, und die vier Stücke seines Körpers hängte man an die vier Säulen des Kemnitzer Galgens⁶⁾.

Der genaue Ort der Grablege von Bernhard Schaffgotsch ist nicht (mehr) bekannt, er dürfte aber in der Kirche von Seiffersdorf beigesetzt worden sein. Allerdings gibt es ein Epitaphium, das im Innern der katholischen Kirche von Cieplice/Bad Warmbrunn angebracht wurde und noch immer an diese schreckliche Bluttat erinnert.

Der Text auf der Tafel lautet:

**DEN 17. DECEMBER DES
1615. IAR VMB 10 DER HALBE VHR
IST DURCH VORHENGNISS GOTT DER
EDLE G. S. EHR. VESTE V. WOLBENAMPTE
H. BERNHARD SCHAFFGOTSCH VON KIN
AST A. RURLACH V. SEIFFERSDORF VON
SEINEM VNTREVEN LEICHTFERTIGEN
KUNGENANTZ ELEN V. ERBERMLICH
MIT SEINEM EIGEN RAPIR ALFMSCHLOS
KEMNITZ DECHSTUCHEN WORDEN
SEINES ALTERS 20 IAR VND
4 WOCEN DEM GOTT
GNAD**

Epitaph
Epitafium

nak Stara Kamienica w innych dokumentach nigdy nie była odnotowana jako kasztelania, to założenie jest raczej mało prawdopodobne – oraz zamek. Można jednak przypuszczać, że zamek do tego czasu nie był siedzibą pańską i już w tym okresie z pewnością wymagał dużych remontów. Być może budowla składała się z dużej, prostej fortyfikacji z dziedzińcem i była otoczona głęboką fosą. Pewne jest w każdym razie, że zamek Stara Kamienica, jako „dwór warowny”, stał się od XIV, od momentu nabycia go przez Gotsche Schoffa (II) w roku 1371, siedzibą rodziny Schaffgotschów. W roku 1562 stary obiekt został zastąpiony umocnionym pałacem w stylu renesansowym przez Hansa Ulricha von Schaffgotscha, pana Kemnitz (Kamienicy) i Żmigrodu – ojca wspomnianego już Hansa Ullricha von Schaffgotsch; informuje się również o bramie zamku, na której widnieje rok 1562, po jego obu stronach dwa reliefy portretowe. Być może również w tym czasie powstały renesansowe sąsiednie budynki, które wykazują cechy charakterystyczne dla tego stylu³⁾.

W grudniu 1615 r. Bernhard przebywał u swojego krewniaka Hansa Ullricha w Pałacu Stara Kamienica. Podczas tej wizyty dnia 16 grudnia lub 17 grudnia między Bernhardem Schaffgotschem a jego sługą Wolfem Friedrichem Röttigem w wyniku spoliczkowania doszło do sprzeczki w piwnicy, na skutek czego służący w ciemnym korytarzu ugodził swego pana rapierem, czyli nienaostrzoną bronią szermierczą⁴⁾. Hans Ullrich stracił wówczas tym samym swojego zaufanego towarzysza podróży, który był mu bliskim człowiekiem.

Morderca w ówczesnym rozumieniu prawa i wytycznych kodeksu karnego cesarza Karola V (1532) został, według naszych wyobrażeń, ukarany okrutnie. Po krótkim procesie sąd pana skazał go na śmierć⁵⁾. Pod szubienicą odcięto mu prawą rękę, następnie wyrwano mu jeszcze żyjące serce i „wepchnięto do ust”, na koniec ciało poćwiartowano, a jego cztery części powieszono na czterech słupach szubienicy kamienickiej⁶⁾.

Dokładne miejsce spoczynku Bernharda Schaffgotscha nie jest znane, prawdopodobnie pochowany został w kościele w Radomierzu. Oczywiście istnieje epitafium,

Das aktuelle Foto zeigt den mutmaßlichen
unterirdischen Ort der schaurigen Tat
Aktualna fotografia ukazuje
domniemane podziemne
miejsce okropnego czynu

Ruinen des Schlosses Alt Kemnitz
Ruiny Pałacu w Starej Kamienicy

Ruinen des Schlosses Alt Kemnitz
Ruiny Pałacu w Starej Kamienicy

**MIT SEINEM EIGNEN RAPPIR AVF M SCHLOS
KEMNITZ DVRCHSTOCHEN WORDEN
SEINES ALTERS 20. IAHR VND
4 WOCHEN DEM GOTT
GNADE**

Ursprünglich befanden sich die dortigen Epitaphien im Presbyterium der Seiffersdorfer Kirche, denn Seiffersdorf war über 100 Jahre (1530–1633) im Besitz der Familie Schaffgotsch. Nachdem diese Kirche einzustürzen drohte,

umieszczony we wnętrzu kościoła katolickiego w Cieplicach, które przypomina nadal o tym okropnym morderstwie.

Tekst na tablicy brzmi:

**DNIA 17 GRUDNIA ROKU 1615 O GODZ. PÓŁ DO 10
Z WOLI BOGA
SZLACHETNY, BARDZO ŁASKAWY I SZANOWANY
PAN BERNHARD SCHAFFGOTSCH, PAN CHOJNIKA
TRZCIŃSKA I RADOMIERZA, W WIEKU 20 LAT I 4 TYGODNI
ZOSTAŁ W PAŁACU KEMNITZ [STARA KAMIENICA]
PRZEZ SWOJEGO NIEWIERNEGO I LEKKOMYŚLNIEGO
MŁODZIEŃCA PODLE I OKROPNIE PRZEBITY
JEGO WŁASNYM RAPIEREM
Z BOŻEJ ŁASKAWOŚCI**

Początkowo tamtejsze epitafia znajdowały się w prezbiterium kościoła w Radomierzu, gdyż właścicielem Radomierza przez ponad 100 lat (1530–1633) był ród Schaffgotschów. W związku z zagrożeniem zawalenia się kościoła, epitafia zostały w roku 1849 z nakazu hrabiego Leopolda Schaffgotscha przetransportowane do Cieplic.

W ramach prac renowacyjnych w centrum Cieplic Zdroju oczyszczono w roku 2013 również wszystkie 16 epitafiów w katolickim kościele. Całe lapidarium przypomina teraz w godny sposób o hrabiowskim rodzie Schaffgotschów, tak znaczącym dla Karkonoszy i Śląska. Poniższe zdjęcia ukazują z jednej strony imponujące pod względem kolorystycznym lapidarium, z drugiej strony płyty nagrobkowe z wizerunkiem Bernharda von Schaffgotscha. Sam Pałac Stara Kamienica jest dziś raczej naturalnie zarośniętą ruiną, po której z trudem się chodzi i która grozi zawaleniem. Dokumentują to dwa aktualne zdjęcia wieży oraz części trójłukowego mostu, wykonane w roku 2014. Obecnie most jest restaurowany.

1) Patrz również: Das fatale Ende von Hans Ullrich von Schaffgotsch in Regensburg (1635) [w:] Auf historischer Spurensuche im Bobertal 2011/2012, str. 118–119.

2) Dolina Zamków i Ogrodów. Kotlina Jeleniogórska – wspólne dziedzictwo, wyd. Muzeum Okręgowe, Jelenia Góra (red. prof. dr Olgierd Czerner, Wrocław & prof. dr Arno Herzig, Hamburg), 2001, Jelenia Góra, str. 414; patrz str. 401–404.

3) Tylko trochę później, dnia 20.08.1616 r., obiekt pałacowy został zniszczony na skutek pożaru, w następnym roku Hans Ullrich von Schaffgotsch polecił odbudowę ruiny po pożarze, poszerzenie oraz podwyższenie o jedno piętro. Jak obiekt mógł wyglądać, ukazuje jedna z ilustracji pałacu Stara Kamienica, miedzioryt Johanna Martina Bernigeroth z roku 1758 (Muzeum Karkonoskie, Jelenia Góra). W roku 1758 pałac ponownie spłonął i nie został już odbudowany, potem ruiny w znacznym stopniu wyburzono.

4) Aktualna fotografia ukazuje domniemane podziemne miejsce okropnego czynu.

5) Patrz: wyrok śmierci na końcu artykułu.

6) Miejsca szubienicy w Starej Kamienicy nie można było do tej pory zlokalizować, nie istnieje również (współczesny) wizerunek tej szubienicy.

wurden die Epitaphien auf Weisung des Grafen Leopold Schaffgotsch im Jahr 1849 nach Warmbrunn transportiert.

Im Rahmen von Sanierungsmaßnahmen im Innenstadtbereich von Bad Warmbrunn wurden auch alle 16 Epitaphien im Jahr 2013 an der katholischen Kirche schonend gereinigt. Das gesamte Lapidarium erinnert jetzt wieder in einem würdigen Zustand an die für das Riesengebirge und Schlesien so bedeutende gräfliche Familie derer von Schaffgotsch. Die nachfolgenden Aufnahmen zeigen einerseits das farblich eindrucksvoll gestaltete Lapidarium, andererseits die Grabplatte mit der Darstellung von Bernhard von Schaffgotsch.

Das Schloss Alt Kemnitz/Stara Kamienica selbst ist allerdings heute durch den natürlichen Bewuchs nur mehr eine schwer begehbare und einsturzgefährdete Ruine. Dies dokumentieren auch zwei aktuelle Aufnahmen aus dem Jahr 2014 vom Turm sowie von einem Teil der drei-bogigen Brücke. Derzeit wird die Brücke restauriert.

1) Siehe hierzu auch „Das fatale Ende von Hans Ullrich von Schaffgotsch in Regensburg (1635)“ in „Auf historischer Spurensuche im Bobertal 2011/2012“ Seiten 118-119.

2) Das Tal der Schlösser und Gärten. Das Hirschberger Tal in Schlesien – ein gemeinsames Kulturerbe. Hrsg. Muzeum Okregowe/Bezirksmuseum von Jelenia Góra/Hirschberg (Prof. Dr. Olgierd Czerner Wrocław/Breslau & Prof. Dr. Arno Herzig Hamburg), 2001, Jelenia Góra, 414 Seiten; dort Seiten 401–404.

3) Nur wenig später, am 20.08.1616, wurde die Schloßanlage durch einen Brand zerstört; bereits im darauf-folgenden Jahr ließ Hans Ullrich von Schaffgotsch die Brandruine wieder aufbauen und erweitern sowie um ein weiteres Stockwerk erhöhen. Wie die Anlage dann ausgesehen haben kann, zeigt eine Abbildung des Schlosses Alt Kemnitz, Kupferstich von Johann Martin Bernigeroth aus dem Jahr 1758 (Riesengebirgs-museum Jelenia Góra/Hirschberg). 1758 brannte das Schloß erneut ab und wurde nicht mehr aufgebaut; danach wurde die Ruine weitgehend abgebrochen.

4) Das aktuelle Foto zeigt den mutmaßlichen unterirdischen Ort der schaurigen Tat.

5) Siehe Todesurteil am Ende des Beitrags.

6) Die Stelle des Kemnitzer Galgens konnte bislang noch nicht lokalisiert werden; auch existiert keine (zeitgenössische) Darstellung von diesem Galgen.

Grabplatte mit der Darstellung von Bernhard von Schaffgotsch.
Płyta nagrobna z wizerunkiem Bernharda von Schaffgotscha

Urkunde: Urteil gegen Wolf Fridrich Rötttgk von Protsch
Staatsarchiv Breslau: Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach
Sekcja: DOKUMENTY sygn: 615
Dokument: Wyrok na Wolfa Fridricha Rötttgk von Protsch
Archiwum Miejskie Wrocławia:
Akta Majątku Schaffgotschów w Cieplicach
Sekcja: DOKUMENT sygn: 615